

פרשת תולדות

"וַיַּעַן יִצְחָק אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲיֵנָה מְשֻׁמֵּי הָאָרֶץ יְהִיָּה מוֹשְׁבָהּ וּמִטָּל הַשָּׁמַיִם מֵעַל: וְעַל חֲרִבָּהּ תִּזְחֶיהָ וְאֶת אֲחִיהָ תַעֲבֹד וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תִּרְיֹד וּפְרִקְתָּ עָלוֹ מֵעַל צִוְּאָרָהּ" (בראשית כ"ז)

לליל שבת

הפעם הראשונה שאנו מוצאים את החרב בתורה היא כאשר גירש הקב"ה את האדם מגן עדן:

"וַיִּשְׁלַח ה' אֶ-לֵהִים מִגֶּן עֵדֶן לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׁם: וַיִּגְרֹשׁ אֶת הָאָדָם וַיִּשְׁכַּן מִקֶּדֶם לְגֶן עֵדֶן אֶת הַכְּרָבִים וְאֶת לֵהט הַחֲרֹב הַמִּתְהַפֶּכֶת לְשֹׁמֵר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים" (בראשית א').

כאן לראשונה מתגלה החרב המרחיקה אותנו מן החיים. הפעם באופן עמוק יותר מ'עץ החיים'. ראינו כבר בעבר, שהמציאות של 'גן עדן' הייתה מציאות דומה לקודש הקדשים. מקום שבו קרבת הקב"ה בשיאה. 'קול ה' מתהלך בתוך הגן'. מקום שלא שייכת בו המיתה. 'ואכל מעץ החיים וחי לעולם'. לאחר החטא, חוזר האדם אל האדמה, אל מקום שבו גם המוות שולט. (באדמה סופו להיקבר). אך כל עוד האדם חי, ביכולתו 'לעבוד את האדמה', לעבוד על 'מזבח האדמה'. (ראו רש"י בראשית). בזאת מסמל הקב"ה לאדם שיש ביכולתו לנצח את החרב המתהפכת, ו'בחרת בחיים'. אם בגן עדן לא היה כל מאמץ, עתה דבר זה יבוא רק ע"י עבודה ומאבק תמידי מול ה'חרב'.

בעולם הזה התורה היא 'עץ חיים'. לכן מקום מושבה הוא בקודש הקדשים הלב של 'בית חיינו'. אך לאחר שגורשנו מגן עדן, כדי להגיע לקודש הקדשים, צריך לקחת אש ממזבח האדמה. החרב-עשו מנסה כל הזמן למשוך אותנו מן ה'לב'.

"כי תורה היא עץ חיים שהאוכלה חי לעולם. רק שיש להט החרב המתהפכת לשמור דרך עץ החיים. וזהו חרבא דעשו הרשע וזרע עמלק שהוא הנלחם ברפידים לרפות ידיהם מדברי תורה" (פרי צדיק, מאמר קדושת השבת).

רעיון זה רמוז גם בפרשתינו. כאשר נכנס יעקב אומר יצחק: 'ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו אלוקים'. יצחק מריח את ריח גן עדן אשר מביא עימו יעקב, וממילא מברכו בהתאם. לעומת זאת את יצחק הוא מברך רק בדברים השייכים כאן בעולם הזה, 'שמני הארץ'. וכאן שוב מופיעה החרב המנסה לדחוק אותנו מעץ החיים.

לסעודת שבת

מכאן נבין מדוע בעיקר במזבח, מזבח אדמה, אסור להניף ברזל. כפי שמביאה התורה.

"מִזְבֵּחַ אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִי וְזָבַחַת עָלָיו אֶת עֲלֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלֵמֶיךָ ... לֹא תִבְנֶה אֹתָהּ גִזִּית כִּי חֲרִיב הַנֶּפֶת עָלֶיהָ וְתִחַלְלָהּ" (שמות כ').

"שהמזבח נברא להאריך ימיו של אדם והברזל נברא לקצר ימיו של אדם אין זה בדיון שיונף המקצר על המאריך" (רש"י, שם)

לעומת המזבח, המסמל חיים. החרב מסמלת את המלחמה- את קיצור החיים. (ומתוך כך נבין מדוע 'הורגי מלכות, המזבח קולטם'. שיש הבנה שעצם הנגיעה דווקא במזבח או בקרנות המזבח, מצילה מדין מוות. זאת לעומת הברזל שאפילו נגיעה במזבח, כבר פוסלת אותו).

עבודת המזבח נועדה לעשות 'שלום בין ישראל לאביהם שבשמים'. (כפי שמביא רש"י בהמשך ביאורו על הפסוק), זאת כפי שראינו מקודם. לכן יעקב מבקש לקנות מעשו את הבכורה. שכן 'עבודה בבכורות, ואין רשע זה כדאי שיקריב קרבנות לה'. אך עשו מזלזל בבכורה, הן מפני שאין הוא מצליח לראות את הקשר בין ישראל לאביהם שבשמים, והן מפני שהוא אומר: "הנה אנכי הולך למות ולקמה זה לי בכרה". וכי היה עשו בסכנת מוות מידי שאם לא היה אוכל מן הנזיד- היה מת? אם כך, יעקב הוא הרשע, שלא מיהר להציל את אחיו! אלא שעשו, איש החרב, רואה רק את המוות מול העיניים. הוא לא יכול להבין כיצד התורה ועבודת המזבח מחיים את האדם. (ומכאן נבין גם יותר טוב את המדרש שאומר שבני עשו, לא רצו את התורה כיוון שכתוב בה 'לא תרצח'). רבינו בחיי מסכם את הרעיון:

"לפי שהחרב כחו של עשו מברכת ועל חרבך תחיה והנה עשו שנאוי להקב"ה כענין שכתוב (מלאכי א) ואת עשו שנאתי. והנה הוא מרוחק מן המזבח. ואין הגזית עיקר האיסור כי אם הנפת הברזל וכן כתוב (דברים כז) לא תניף עליהם ברזל, ואלו עשאו גזית בכלי כסף או בשמיר הרי זה מותר מדין התורה אבל האיסור אינו אלא כדי להרחיק הברזל מן המזבח והוציא הכתוב הברזל בלשון חרב לפי שהוא מחריב את העולם ולכך ירחיקנו הכתוב מן המזבח שהוא שלום העולם וקיומו ועל כן לא נמצא בכל מלאכת המשכן זכרון ברזל כלל אלא זהב וכסף ונחשת, גם בבית המקדש כתוב מפורש (מלכים א ו) ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו" (רבינו בחיי, שמות כ')

מעניין לציין ששנים אח"כ מגיעה מרים בת בלגא אשר מתיוונת ואף היא מזלזלת במזבח וביכולת של המזבח לעשות שלום בין ישראל לאביהם שבשמים:

"מעשה במרים בת בילגה, שהמירה דתה, והלכה ונשאת לסרדטוט אחד ממלכי יונים, כשנכנסו יונים להיכל, היתה מבעטת בסנדלה על גבי המזבח, ואמרה, "לוקוס, לוקוס, עד מתי אתה מכלה ממון של ישראל? ואי אתה עומד עליהם בשעת הדחק?" (סוכה נ"ו):

וכי תשאלו, מה הקשר בין היוונים לבני עשו? ראו ברש"י על המילים 'ומשמני הארץ'. שם הוא אומר: 'זו איטליה של יוון'.

מה גרם לרש"י (ולמדרש רבה...) לקשר בין בני עשו, לבני יוון? החרב!!

"וכאשר יש חרב, יש התחלת חורבן... כי אטליא של יוון שהוא הפך זה, כי בהחרב ההפך אחד יתגבר הפכו. ויש לך להבין מה שאמר זו אטליא של יוון שהוא הפך א"י הקדושה, ואמרו ז"ל (ב"ר פס"ז) הנה משמני הארץ יהיה מושבך זו אטליא של יוון"

החרב, מיסודה של 'להט החרב המתהפכת' הופכת הכל. מביאה לחורבן (שורש ח.ר.ב). לעומתה המזבח חייב להבנות מאבנים שלמות. דווקא בירושלים. לכן אפילו נגיעה קטנה בברזל או בעיטה שתבטא את הנ"ל תפגום במזבח ויהיה צורך במזבח חדש.

לסעודה שלישית

"וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים נִכּוֹן יִהְיֶה הָרַב בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הַהָרִים וְנִשָּׂא מִגְבָּעוֹת וְנִהָרוּ אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִם: וְהָלְכוּ עִמָּם רַבִּים וְאָמְרוּ לָכֵן וְנַעֲלָה אֵל הָרַב אֶל בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְיִרְנּוּ מִדְּרָכָיו וְנִלְכָּה בְּאַרְצוֹתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וְדָבַר ה' מִירוּשָׁלַם: וְשִׁפְט בֵּין הַגּוֹיִם וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים רַבִּים וְכִתְּתוּ חֲרָבוֹתָם לְאַתִּים וְחִנִּיתוּתֵיהֶם לְמִזְמֵרוֹת לֹא יִשָּׂא גּוֹי אֶל גּוֹי חָרֵב וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה" (ישעיה ב')

"וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים נִכּוֹן יִהְיֶה הָרַב בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הַהָרִים וְנִשָּׂא מִגְבָּעוֹת וְנִהָרוּ אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִם: וְהָלְכוּ עִמָּם רַבִּים וְאָמְרוּ לָכֵן וְנַעֲלָה אֵל הָרַב אֶל בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְיִרְנּוּ מִדְּרָכָיו וְנִלְכָּה בְּאַרְצוֹתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וְדָבַר ה' מִירוּשָׁלַם: וְשִׁפְט בֵּין הַגּוֹיִם וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים רַבִּים וְכִתְּתוּ חֲרָבוֹתָם לְאַתִּים וְחִנִּיתוּתֵיהֶם לְמִזְמֵרוֹת לֹא יִשָּׂא גּוֹי אֶל גּוֹי חָרֵב וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה" (ישעיה ב')

אז מה יהיה? איך זה יגמר? לאחר הפסוקים הללו, לא צריך עוד להוסיף. כדי להגיע למצב של 'וכתתו חרבותם', יש צורך לבנות את הר ה'. אז תשוב התורה, ורק אז ישפוט הקב"ה את הגויים. ולא ילמדו עוד מלחמה.

כך גם מביא הנביא עובדיה, בנבואתו היחידה (יש רק פרק א'). אמנם הר עשו נמצא ליד הנגב, אך הנביא מבין שההכרעה תבוא מהר ציון. ואז 'לא יהיה שריד לבית עשו'.

"

"חֲזוֹן עֲבָדֶיךָ כֹּה אָמַר אֱלֹהֵינוּ ה' לְאָדָם שְׂמוּעָה שְׂמַעְנוּ מֵאֵת ה' וְצִיר בְּגוֹיִם שְׁלַח קוֹמוֹ וְנִקְוָה עָלֶיךָ לְמִלְחָמָה: הִנֵּה קֶטֶן נִתְּתִיךָ בְּגוֹיִם בְּזוֹי אֶתָּה מֵאֵד: זִדּוֹן לְבָבְךָ הִשְׁיֹאךָ שִׁכְנִי בְּחִגִּי סָלַע מְרוֹם שְׁבַתוֹ אָמַר בְּלָבוֹ מִי יוֹרֵדֵנִי אֶרֶץ: אִם תִּגְבִּיָּה כִּנְשֹׁר וְאִם בֵּין כּוֹכְבִּים שִׁים קִנֵּךְ מִשָּׁם אוֹרִידֶךָ נָאם ה': אִם גִּנְבִּים בָּאוּ לָךְ אִם שׁוֹדֵדִי לִילָה אִיךָ נִדְמִיתָה הֲלוֹא יִגְנְבוּ דִּים אִם בְּצָרִים בָּאוּ לָךְ הֲלוֹא יִשְׁאִירוּ עֲלֵלוֹת: אִיךָ נִחַפְּשׁוּ עֲשׂוּ נִבְעוּ מִצְפָּנִי: עַד הַגְּבוּל שְׁלַחוּךָ כָּל אֲנָשֵׁי בְרִיתְךָ הִשְׁיֹאוּךָ יָכְלוּ לָךְ אֲנָשֵׁי שְׁלֵמָךְ לְחִמָּךְ יִשְׁיִמוּ מִזֹּר תַּחְתִּיךָ אֵין תְּבוּנָה בּוֹ: הֲלוֹא בַּיּוֹם הַהוּא נָאם ה' וְהִאֲבִדְתִּי חֻכְמִים מֵאָדָם וְתְבוּנָה מֵהָרַב עֲשׂוּ: וְחִתּוֹ גְּבוּרִיךָ תִּימָן לְמַעַן יִכָּרֵת אִישׁ מֵהָרַב עֲשׂוּ מִקֵּטֶל: מִחֲמַס אַחִיךָ יַעֲקֹב תִּכְסֹּף בּוֹשָׁה וְנִכְרַת לְעוֹלָם: בַּיּוֹם עֲמִדְךָ מִנְּגֵד בַּיּוֹם שְׁבוֹת זָרִים חִילוֹ וְנִכְרִים בָּאוּ שְׁעָרוֹ וְעַל יְרוּשָׁלַם יָדוּ גוֹרֵל גַּם אֶתָּה כְּאֶחָד מֵהֶם: וְאֵל תֵּרָא בַּיּוֹם אַחִיךָ בַּיּוֹם נִכְרוּ וְאֵל תִּשְׁמַח לְבִנֵּי יְהוּדָה בַּיּוֹם אֲבָדָם וְאֵל תִּגְדֹּל פִּיךָ בַּיּוֹם צָרָה: אֵל תְּבוֹא בְּשַׁעַר עַמִּי בַּיּוֹם אִידָם אֵל תֵּרָא גַם אֶתָּה בְּרַעְתּוֹ בַּיּוֹם אִידוֹ וְאֵל תִּשְׁלַחְנָה בְּחִילוֹ בַּיּוֹם אִידוֹ: וְאֵל תַּעֲמֵד עַל הַפֶּרֶק לְהִכָּרִית אֶת פְּלִיטָיו וְאֵל תִּסְגֹּר שְׂרִידָיו בַּיּוֹם צָרָה: כִּי קְרוֹב יוֹם ה' עַל כָּל הַגּוֹיִם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ יַעֲשֶׂה לָּךְ גְּמֻלָּה יִשׁוּב בְּרֹאשֶׁךָ: כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִּיתָם עַל הָר קִדְּשִׁי יִשְׁתּוּ כָּל הַגּוֹיִם תִּמִּיד וְשִׁתּוֹ וְלָעוֹ וְהָיוּ כְּלוֹא הָיוּ: וְבִהָר צִיּוֹן תִּהְיֶה פְּלִיטָה וְהָיָה קִדְּשׁ וְיִרְשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב אֶת מוֹרְשֵׁיהֶם: וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אִשׁ וּבֵית יוֹסֵף לְהִבָּה וּבֵית עֲשׂוֹ לְקֶשֶׁת וְדִלְקוּ בָּהֶם וְאֶכְלוּם וְלֹא יִהְיֶה שְׂרִיד לְבֵית עֲשׂוֹ כִּי ה' דָּבַר: וְיִרְשׁוּ הַנֶּגֶב אֶת הָר עֲשׂוֹ וְהִשְׁפִּלָה אֶת פְּלִשְׁתִּים וְיִרְשׁוּ אֶת שְׂדֵה אֶפְרַיִם וְאֶת שְׂדֵה שְׁמֶרֶן וּבְנִימָן אֶת הַגִּלְעָד: וְגִלְתָּ הַחֵל הַזֶּה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר כִּנְעָנִים עַד צָרְפַּת וְגִלְתָּ יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר בְּסִפְרָד יִרְשׁוּ אֶת עַרֵי הַנֶּגֶב: וְעָלוּ מוֹשְׁעִים בְּהָר צִיּוֹן לִשְׁפֹט אֶת הָר עֲשׂוֹ וְהָיְתָה לָהּ הַמְּלוּכָה"